

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року №435-IV. URL.:https://ips.ligazakon.net/document/T030435?an=4379&ed=2020_05_13.
2. Давыдова Е. В., Кибальник А. Г. Примирие с потерпевшим в уголовном праве. Ставрополь: Ставропольсервисшкола, 2002.
3. Ендольцева А. В. Институт освобождения от уголовной ответственности: теоретические, законодательные и правоприменительные проблемы: дисс. ...докт. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2005. 396 с.
4. Разумовский Д. Б. Гражданский иск в уголовном деле: дисс. ...канд. юрид. наук: 12. 00.09. Москва, 2004. 183 с.
5. Навроцька В. В. Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 440 с.

Надурак Вікторія Вікторівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Львівського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного права
Львівського державного університету
внутрішніх справ **Савайда О. І.**

БУЛІНГ – СУЧАСНА ПРОБЛЕМА ШКІЛЬНИХ ВІДНОСИН І ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЙОМУ

На сьогоднішній день великих масштабів набрала проблема насильницьких проявів школярів під час шкільних відносин між учнями. Дедалі більше спостерігається агресивне ставлення, цькування дітей один одного, яке супроводжується тяжкими наслідками (психологічними, фізичними, моральними тощо). На жаль, у ХХІ столітті це негативне явище набуло особливої актуальності.

Перші закордонні публікації на тему шкільного цькування (булінгу) з'явилися в 1905р. Дана проблема досліджувалася багатьма науковцями, а саме: А. Піка, Е. Мунте, Р. Іванченко, Д. Ольвеус, О. Шуміло, Л. Нечипорук, О.Ожйова, О. Барліт, А. Король, Л. Лушпай та інші.

Булінг («bullying», від англ. «bully» - хуліган, забіяка, задирака, насильник) визначається як утиск, дискримінація, цькування; цей термін означає тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного, психологічного тощо) з боку дитини або групи по відношенню до іншої дитини або інших дітей [1, с. 44].

Майже всі дослідники визначають булінг як довготривалу та систематичну агресію, але, окрім цього, дане явище розглядають як «підтип агресії», який може приймати багато форм, і фізичних і словесних (Е. Пелігріні, С. Салмівалі); деструктивну взаємодію (Р. Дж. Хезлер), частину соціального життя групи (Е. Роланд), неодноразовий напад – соціальний або вербальний – з боку тих, хто має вищий статус (В. Бесарг), тривале, усвідомлене насильство спрямоване проти людини, яка не в змозі захиститися у фактичній ситуації (Д. Лейн) [2, с. 431].

Один із зарубіжних дослідників таких складних відносин, як булінг Д. Ольвеус вважав, що існують чотири механізми, які можуть сприяти розповсюдженню такого шкільного булінгу:

1) в такому негативному процесі включається соціальне наслідування (тобто спостерігаючи за проявами агресивних дій одного учня по відношенню до іншого заохочує інших дітей до участі в подібних актах, особливо якщо хуліган є «успішним» в завоюванні жертви);

2) ослаблення заборон проти агресивних тенденцій (тобто коли дитина бачить, що хуліган отримує винагороду за прояв агресивної поведінки, то це зменшує її власні заборони відносно участі в агресивних атаках);

3) дифузія відповідальності (тобто коли кілька дітей беруть участь у залякуванні, то у кожного почуття провини та відповідальності зменшується);

4) повторювальність атак (тобто у результаті повторних актів знущання над одним учнем іншими учнями він починає розглядатися як такий, що заслуговує на таке ставлення) [3].

Як відомо, шкільний булінг поділяється на дві основні популярні форми:

1. Фізичний – умисні удари, стусани, побої нанесення інших тілесних фізичних ушкоджень, сексуальний булінг тощо;

2. Психологічний – насильство, пов'язане з дією на психіку, що завдає психологічну травму через словесні образи або погрози, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюється емоційна невпевненість. До цієї форми належать вербальний булінг (знаряддям слугує голос; образливі жести або

дії; залякування; активне неприйняття; пасивне неприйняття; ігнорування; вимагання.

Вважають, що жертвами булінгу стають діти чутливі, замкнуті, сором'язливі, тривожні, невпевнені в собі, нещасні, з низькою самоповагою, схильні до депресії, діти, які не мають жодного близького друга й успішніше спілкуються з дорослими, ніж з однолітками (Дан Ольвеус). Однак провокувати знущання над собою можуть і сильні, обдаровані особистості. Перебуваючи у звичайній школі, обдарований учень запускає визначені механізми розвитку булінгу, викликає заздрість і роздратування однолітків високим рівнем знань, допитливістю, акумуляцією уваги вчителя. Унаслідок цього відбувається ізоляція обдарованого учня від класу. Погане ставлення до нього поступово стає причиною відповідної поведінки: неприйнята в класі дитина починає порушувати правила, діє імпульсивно й необдуманно [4, с. 198].

Враховуючи вище сказане бачимо, що дана проблема потребує багато зусиль для вирішення та подальшого запобігання. Саме в цьому важливу роль відіграють педагогічні працівники, батьки, психологи, а також працівники Національної поліції.

Звісно ж для батьків дуже важливо вміти попередити або належним чином відреагувати на ситуацію насилля, цькування, в які потрапляють їхні діти. Вони мають бути уважними, спілкуватися та підтримувати своїх дітей.

Проте працівники шкільної психологічної служби спільно з працівниками поліції мають проводити діагностику стану психологічного клімату класу, і виявити дітей, які зазнали або можуть піддаватися булінгу зі сторони своїх однокласників. Звичайні діалоги, спостереження під час навчального процесу, анонімні анкетування, консультації з участю дітей, батьків і педагогів здатні виявити явні проблеми.

Булінг у шкільному середовищі може виникати як на території школи, так і поза нею. Девой Дж. та Кафербергер С. у результаті дослідження виявили, що 18% учнів, які зазнавали нападів систематичної, довготривалої агресії з боку інших учнів зазначали, що дані ситуації траплялися на території школи; 11% учнів – на шляху до школи; 12% учнів – далеко від школи [5].

Частина 1 статті 16 Конвенції про права дитини передбачає, що жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання у здійснення її права на особисте та сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність [6]. Стаття 52

Конституції України декларує, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза шлюбом. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [7].

Спробою вирішення цієї проблеми є також прийняття Верховною Радою України наприкінці 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [8], яким, серед іншого, доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП) статтею 173-4 [9], яка передбачає настання адміністративної відповідальності за булінг (цькування) учасника освітнього процесу. Практика застосування нововведеної норми КУпАП свідчить про необхідність удосконалення діяльності підрозділів Національної поліції України щодо провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст.173-4 КУпАП.

Так, упродовж 2019 року суди України розглянули 316 справ про булінг, з яких у 123 справах (40 % від загальної кількості справ) було винесено рішення про накладення стягнення: у 103 випадках (84 %) – штраф (найчастіше на матір дитини); у 10 випадках (8 %) – громадські роботи (які, на думку суддів, рідко призначаються, оскільки не є ефективними); у 9 випадках – попередження; в 1 випадку – зобов'язання публічно вибачитися. В інших випадках суд обмежився усним зауваженням (у 21 справі (6 %)). Крім того, 88 справ (28 %) суд відправив на доопрацювання до органів Національної поліції України, а 84 справи (26 %) було закрито за відсутністю складу правопорушення або у зв'язку із закінченням строку позовної давності [10].

Отже, чітко розуміючи гостроту даної проблеми, яка має місце в усіх школах, не тільки України, але й всього світу, розуміємо, що діти потребують допомоги (правової, моральної) та розуміння і тільки правильний правовий підхід (різних структур: школа, поліція, родина, соціальне середовище) до проблеми, спілкування та застосування всіх запобіжних заходів (які також можуть здійснювати працівники поліції) допоможуть подолати це негативне явище.

Список використаних джерел

1. Барліт А.Ю., Барліт О.О. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі// Горизонти освіти. 2012. № 2. С. 44–46.

2. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки / С. Стельмах // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / [За заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. Вип. LVI. Слов'янськ: СДПУ, 2011. С. 431–440.
3. Duffy L. A. Bullying in Schools: A Social Identity Perspective / A. L. Duffy, B. Psych (Hons). School of Applied Psychology Business School, 2004. 376 p.
4. Стельмах С. С. Обдаровані діти як об'єкт булінгу / С. С. Стельмах // Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика: зб. наук. пр. Вип. 8. К.: Ін-т обдарованої дитини, 2012. С. 196–202.
5. Devoe J. F. Student Reports of Bullying: Results From the 2001 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey / J. F. Devoe, S. Kaffenberger – U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Washington, DC: U.S. Government Printing Office. 2005. 310 p.
6. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року : ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27.02.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-D0%B2%D1%80>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18 грудня 2018 року № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
10. Падучак О. Булінг – стоп! Аналіз першого року реалізації Закону щодо протидії булінгу. Юридична газета. 2020. № 1. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/buling--stop-analizpershogo-roku-realizaciyizakonu-shchodoprotidiyi-bulingu.html>.